

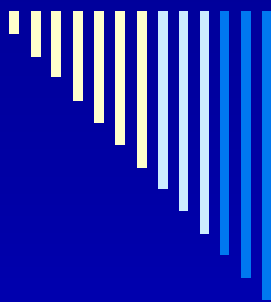

فصل ۵: حیات وحش (Wildlife)

امروزه گونه های حیات وحش بیشتر مورد توجه جوامع و کشور های پیشرفته و توسعه یافته اند و از جنبه های اقتصادی، زیست محیطی، زیبا شناسی و علمی مورد توجه هستند.

مالکان زمین در چنین کشورهایی دریافته اند که بخش قابل توجهی از در آمدشان از طریق شکار حیات وحش و چشم اندازهای طبیعی بدست می آید.

از این رو درک درست روابط متقابل بین دام های اهلی و حیات وحش و اقدامات مدیریتی مهم برای حیات وحش، در جهت دستیابی به توسعه زیست محیطی و اقتصادی ضروری است.

حیات وحش در مفهوم گسترده آن، تمامی حیوانات غیر اهلی را شامل می گردد ولی در اینجا علف خوران بزرگ مورد نظر هستند.

به طور کلی از نظر اکولوژی چرا علف خواران بزرگ اهلی و وحشی مشابهت زیاد با یکدیگر دارند و تفاوت اصلی آنها از نظر مدیریتی مربوط به رفتار این حیوانات در اکوسیستم های چرای است.

در مجموع مدیریت مکانی و زمانی چرای دام های اهلی نسبت به حیات وحش آسان تر است، زیرا انسان در طول تاریخ توانسته است در پرورش و تولید دام، بر صفات نا مطلوب این حیوانات فائق آید.

در حالی که بقا و حفظ حیات وحش در بسیاری از موارد بستگی به بروز چنین صفاتی دارد.

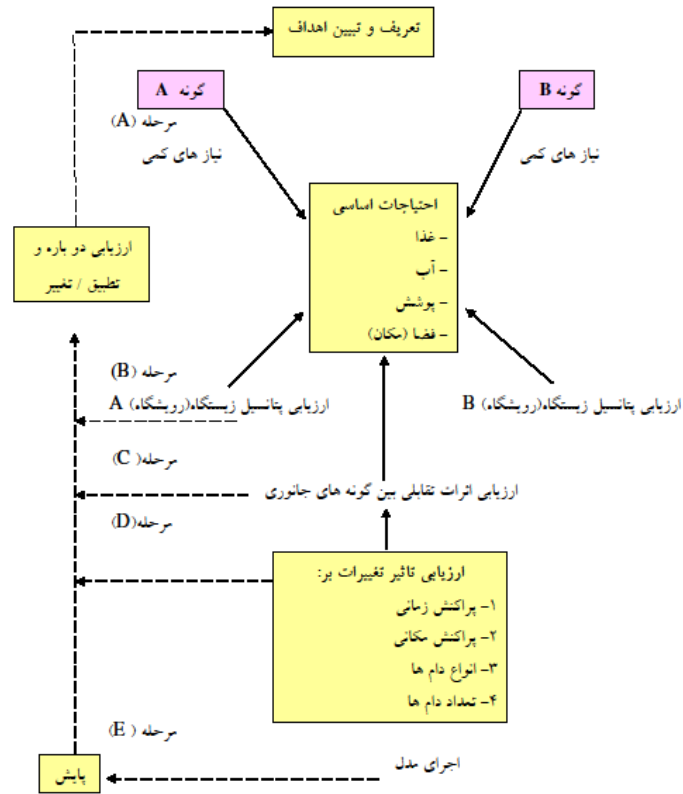
تقابل دام های اهلی و حیات وحش:

نورتون و مومفورد (۱۹۸۴) و اسکی فرس (۱۹۸۷) مدل جامع
تصمیم گیری را برای چرای مشترک دو یا چند حیوان ارایه کرده اند
که در شکل ۷ آمده است.

این مدل بر مبنای احتیاجات اصلی دام های اهلی و حیات وحش و
همچنین عملکرد سیستم های چرای با توجه به پراکنش زمانی و
مکانی حیوانات چرا کننده طراحی شده است.

این مدل از چهار قسمت تشکیل یافته است:

- ۱- هدف یابی
- ۲- ارزیابی (مراحل A، B، C و D)
- ۳- عمل (مرحله E)
- ۴- نتیجه گیری

شکل ۷- نمودار مدل جامع آنالیز تصمیم گیری برای ارزیابی اثر تقابلی پتانسیل دام های اهلی و حیات وحش (ارابه شده توسط نورتن و مؤلفه‌ده (۱۹۸۴) و اسکین فرس (۱۹۸۷)).

اهداف و ارزیابی:

اهداف

اهداف، تمایلات و خواسته های مدیریتی را منعکس می کند. تبیین اهداف واقعی اغلب به دلیل تصورات غلط مدیران و برنامه ریزان کار دشواری است.

به عنوان مثال به طور معمول کارآیی حداکثر حیوانات (اهلی و یا وحشی) و افزایش تولیدات دامی در واحد سطح مرتع توسط مرتعداران هدف

گذاری می شود، در صورتی که همیشه چنین امکانی (یعنی دستیابی به حداکثر تولیدات دام های اهلی و حیات وحش) وجود ندارد.

ارزیابی

ارزیابی به برآورد پتانسیل منابع موجود، در ارتباط با اهداف گفته می شود.

احتیاجات اساسی حیات وحش:

حیات وحش و دام های اهلی در چهار احتیاج اصلی غذا، آب، پوشش و فضا (مکان) مشترک هستند.

البته احتیاج برای زنده ماندن یک حیوان و یا جمعیت حیوانی می تواند متفاوت باشد.

به هر حال یک حیوان در مواجهه با عامل محدود کننده اولین عکس العملی که از خود نشان می دهد، تلاش برای زنده ماندن است.

یک عامل محدود کننده از طرفی می تواند اندازه، رشد و کیفیت جمعیت حیات وحش را مشخص کند.

عوامل محدود کننده بسته به شرایط زمانی و مکانی می توانند به صورت متفاوت تعریف شوند.

به عنوان مثال در شرایطی که علوفه به اندازه کافی در دسترس است، آب به عنوان عامل محدود کننده مطرح باشد و یا در

وقتی که آب موجود است و علوفه نیست، کمبود علوفه به عنوان عامل محدود کننده شناخته شود.

بنابراین هر گونه تغییری در خصوصیات زیستگاه که باعث تغییر در احتیاجات اساسی حیوانات شود، می تواند باعث ایجاد تغییر در تعداد و حضور حیوانات گردد.

اصولا توانایی انسان در مدیریت حیات وحش در مقایسه با مدیریت دام های اهلی به دلیل تفاوت در احتیاجات حیات وحش، بسیار محدود و کار دشواری است.

به عنوان مثال در سیستم های مدیریت تولید دام های اهلی، احتیاجات غذایی حیوانات به طور عمده با توجه به تعداد دام ها و ارجحیت غذایی آنها تعیین می شود.

در مورد دام های اهلی امکان تامین آب و پوشش مناسب از طریق ایجاد امکانات آبرسانی و اجرای طرح های اصلاح و احیا پوشش گیاهی موجود و یا توسعه و کاشت گونه های مرتعی فراهم

می باشد؛ اما اجرای چنین روش های مدیریتی برای حیات وحش به علت خصوصیات رفتاری و ذاتی آنها همیشه مقدور نیست و یا مشکل است.

تقابل حیوانات:

در چرای مشترک دام موضوع تقابلات گونه های حیوانی بر سر منابع که احتیاجات اصلی و ضروری آنها می باشد برای رسیدن یک سطح جمعیتی مناسب، از اهمیت زیادی برخوردار است.

در این زمینه بررسی های متعددی از جنبه تعامل بر سر منابع علوفه انجام گرفته است که به برخی از آنها اشاره می شود.

در تحقیقاتی که در اریگان در مورد شاخ چنگالی، گاو و اسب های وحشی انجام گرفته مشاهده شده است که همپوشانی (و یا تداخل)

غذای گاو و اسب های وحشی خیلی بیشتر از شاخ چنگالی و گاو و یا شاخ چنگالی و اسب های وحشی است (شکل ۸).

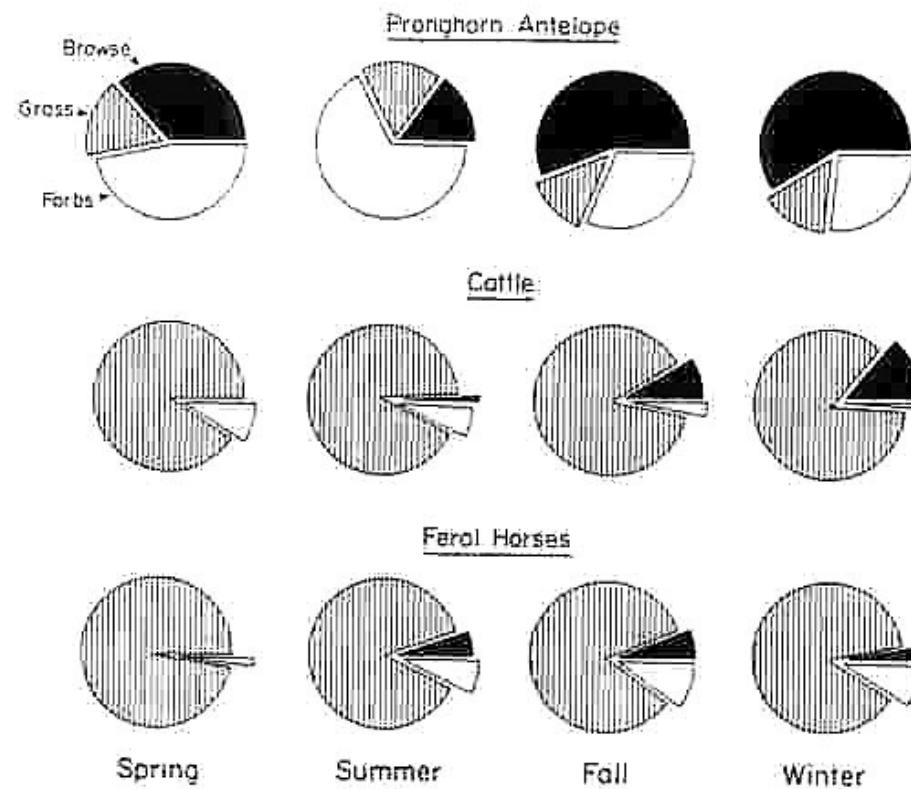
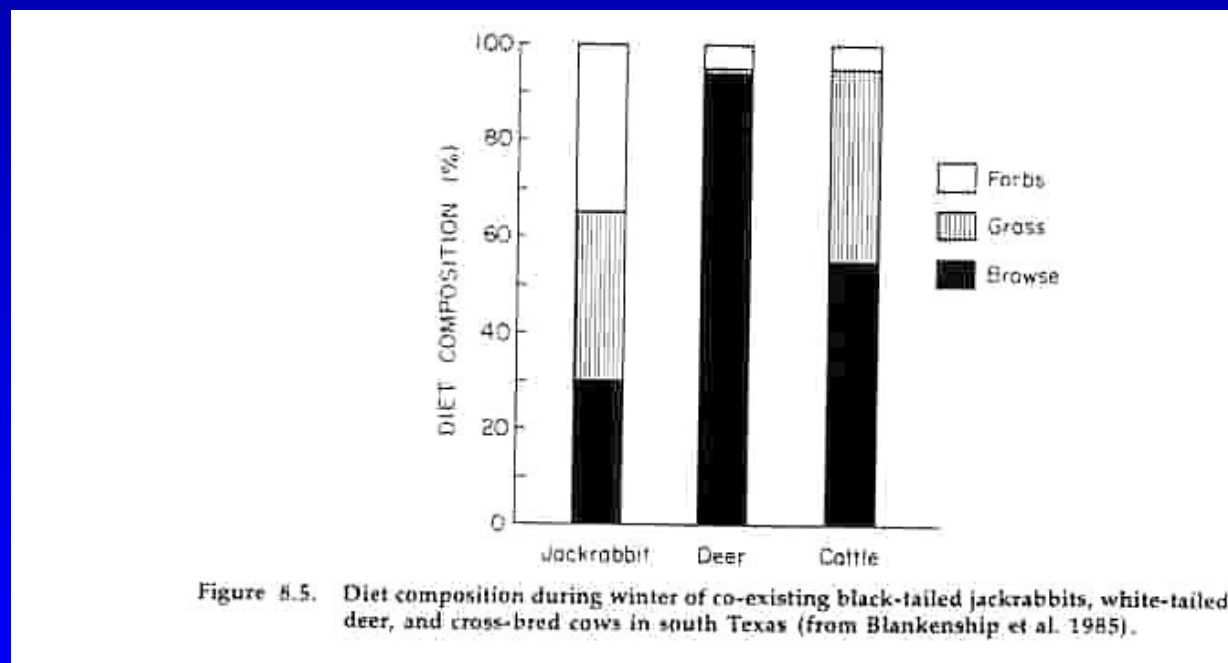

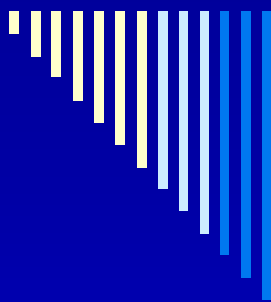
Figure 8.4. Seasonal composition of pronghorn antelope, cattle, and feral horses in Oregon (after McInnis and Vavra 1987).

شکل ۸- ترکیب فصلی رژیم غذایی شاخ چنگالی، گاو و اسب های وحشی در اریگان (اقتباس از مکینس و وورا (۱۹۸۷)

تحقیقات مشابهی که در بوته زارهای جنوب تگزاس با گونه های غالب آکاسیا، کاندالیا و کهور انجام گرفته است، نشان داده که تداخل غذایی بین گوزن دم سفید و گاو بیشتر از خرگوش های آمریکایی و گاو و یا خرگوش های آمریکایی و گوزن دم سفید است (شکل ۹).

شکل ۹ - ترکیب رژیم غذایی خرگوش های آمریکایی دم سیاه، گوزن دم سیاه و گاوهای دورگه در طول فصل زمستان در جنوب تگزاس (اقتباس از بلانکن شپ و همکاران ۱۹۸۵)

بری ینت و همکاران (۱۹۷۹) نیز دریافتند که تطابق غذایی بین گوزن دم سفید، گوسفند و بزها در مناطق ساوانا در مرکز تگزاس که گونه

های کهور، ارس و بلوط در آن غالب بودند، نسبت به گوزن دم سفید و گاو بیشتر و وسیعتر بوده است.

به هر حال مطالعات انجام گرفته نشان می دهد که اهمیت و تداخل غذایی در بین حیوانات بسته به زمان و فصل تغییر می کند و مهم ترین رقابت بین دام های اهلی و حیات وحش برسر غذا می باشد.

این رقابت تابع زمان و مکان و نیاز غذایی حیوانات و همچنین مقدار و کیفیت علوفه در دسترس آنها می باشد.

به عبارتی، مفهوم فشار چرایی در مورد استفاده توام دام های اهلی و وحشی از اهمیت زیادی برخوردار است. موضوع فشار چرا در مورد سایر احتیاجات اساسی حیوانات نیز می تواند رخ دهد.

ارزیابی منابع موجود و احتیاجات اصلی حیات وحش در مقایسه با دام های اهلی نیازمند بررسی های علمی و مشاهدات میدانی بیشتری است که باید مورد توجه خاص قرار گیرد.

به عنوان مثال، **عوامل های غذا و آب** مهم ترین عوامل تاثیر گذار بر تولید دام های اهلی هستند، در حالی که **بقا و زاد ولد** بیشتر جمعیت های حیات وحش اغلب به **عوامل پوشش و فضا** وابسته است.

از طرفی تاثیر نسبی هر یک از عوامل در گونه های مختلف حیات وحش متفاوت است.

بنابراین روش های ارزیابی بسته به دام های اهلی و حیات وحشی و همچنین در بین گونه های حیات وحش متفاوت و متنوع می باشد.

اگرچه تعاملات بین حیوانات اهلی و وحشی را می توان به طور مستقل بررسی کرد باید توجه داشت که عامل زمان در فرآیند ارزیابی سیستم های طبیعی اثر گذار است و ارزیابی این سیستم ها را پیچیده و دشوار می کند.

به عبارتی روابط موجود بین حیوانات اهلی و حیات وحش پویا و چند جانبه بوده و وابسته به زمان است و بر مبنای گونه های معرف و زیستگاه آنها تعیین می شود.

در این مورد می توان به دو مطالعه انجام گرفته در نواحی

ساوانای جنوب تگزاس و پارک طبیعی آفریقای جنوبی اشاره کرد.

مطالعه اول:

اینگز و همکاران (۱۹۸۶) با مطالعه ای که در نواحی ساوانای جنوب تگزاس انجام دادند دریافتند که افزایش جمعیت گوزن

دم سفید طی دو دهه گذشته در این نواحی مربوط به تغییر پوشش گیاهی در زیستگاه های این ناحیه بوده است.

به طوری که پوشش اولیه در این نواحی گونه های ساوانا با غالبیت گراس ها بوده است و به تدریج به دلیل افزایش جمعیت و تراکم دام های اهلی، چرا، عدم آتش سازی و تغییر شرایط اقلیمی که

باعث کاهش بارندگی شده است؛ ترکیب گیاهی به سمت گیاهان چوبی و خشن تغییر یافته و گیاهان بوته ای در آن نواحی غالب گردیده اند.

چنین روندی که منجر به تغییر ترکیب پوشش گیاهی از گراس به بوته ای شده است و علوفه قابل دسترس گوزن را افزایش داده است، زیستگاه گوزن دم سفید را بهبود بخشیده و سبب افزایش جمعیت آن شده است.

جدول ۹- تغییرات ۵۰ ساله در پوشش گیاهی مراتع در جنوب تگزاس در اثر
چرای گاو و گوزن دم سفید (تغییرات منفی، مثبت و خنثی)، اقتباس از انگیلز
و همکاران (۱۹۸۶)

گوزن دم سفید	گاو	خصوصیات
+	-	غذا
+	+	آب
+	۰	پوشش
-	۰	فضا(مکان)

با توجه به جدول ۹ مشاهده می شود که شرایط مرتع برای گوزن دم سفید در مقایسه با گاو مناسب تر شده است.

توسعه منابع آبی، زیستگاه را برای هر دو نوع حیوان گاو و گوزن دم سفید مناسب کرده است ولی حضور فیزیکی انسان و افزایش

جمعیت آن باعث کیفیت زیستگاه از نظر احتیاجات مکانی و زمانی برای گوزن دم سفید شده است.

کاهش فضا در زیستگاه برای گوزن دم سفید، در مقایسه با سایر احتیاجات اساسی اهمیت کمتری داشته است.

مطالعه دوم:

در بررسی که والکر و همکاران در سال ۱۹۸۷ در پارک طبیعی آفریقای جنوبی انجام دادند در یافتند در دوره زمانی که شرایط اقلیمی تغییر کرده و میزان بارندگی از متوسط بارش سالیانه بالاتر بوده، منابع آبی در این پارک توسعه یافته و باعث افزایش جمعیت سم داران وحش گردیده است.

به عبارتی توسعه منابع آبی در پارک باعث پراکنش مناسب حیات وحش در این زیستگاه شده است و دسترس حیوانات به منابع علوفه افزایش یافته است.

همچنین گزارشات این مطالعه نشان می دهد در طول دوره خشکسالی میزان خسارت ناشی از مرگ و میر حیوانات بسیار بیشتر از زمانی بوده که کمبود آب در پارک وجود داشت، زیرا در سال های ترسالی تمامی ذخیره علوفه در قبل از وقوع دوره خشکسالی چرا شده بود.

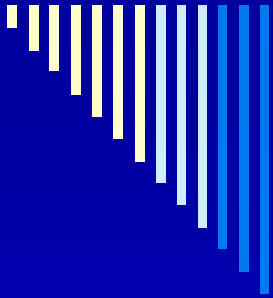

در این بررسی نقش تاثیر زمان در سیستم طبیعی مشخص شده است.

پراکنش مکانی زیستگاه های (یا رویشگاه ها) مختلف در یک اکوسیستم چشم انداز، اغلب به عنوان یک عامل مهم تاثیر گذار بر جمعیت حیات وحش به شمار می رود.

به طور کلی هر چه تعداد و انواع زیستگاه ها (یا رویشگاه ها) در یک سطح مشخص بیشتر باشد، تنوع و فراوانی حیات وحش هم بیشتر می شود.

به نظر می رسد بسیاری از گونه های حیات وحش برای رفع احتیاجات شان به زیستگاه های متفاوت نیاز دارند.

پایان

